
MOKYKLA IR JOS PROBLEMAS MOKINIŲ AKIMIS

Vincentas Lamanuskas

Vilniaus pedagoginis universitetas

Nors mokinių individualybės pažinimo reikalas yra gerai suprantamas, tačiau iki šiolei dar daugeliu atžvilgių tebėra tiek teoriškai, tiek ir praktiškai neišspręstas.

J. Laužikas

Atsinaujinanti Lietuvos mokykla kupina ir išorinių, ir vidinių problemų. Vyksta švietimo reforma. Tai nėra atsitiktinis reiškinys mūsų valstybės gyvenime. Praktiškai visos gyvenimo sritys yra pereinamojo reformų laikotarpio, tad ne išimtis ir Lietuvos švietimas.

Daug kalbame ir rašome švietimo reformos klausimais. Siekiama sukurti optimaliausią mūsų visuomenės poreikius bei sąlygas atitinkantį švietimo reformos modelį. Ar visada įsigiliname į problemas, daugiausia lemiančias ir lemsiančias reformos sėkmę?

Dr. D. Žilienė straipsnyje „Mūsų akimis“ (6; p. 2.) nagrinėjo mokytojų požiūrį į vykstančius procesus dabarties mokykloje. Ji rašo, kad „atgimstant mokyklai, svarbu žinoti mokytojų požiūrį į vykstančius procesus ir savo vietą juose“ (6; p. 2). Tačiau, pertvarkant mokyklą, manau, ne mažiau svarbus yra pačių mokinių požiūris į šiandieninę mokyklą. „Jeigu pedagogika nori auklėti žmogų visais požiūriais, tai ji turi pirmiausia pažinti jį irgi visais požiūriais“, – rašė K. Ušinskis (4; p. 159). Siekdami pagerinti mokymo organizavimo pagrindus, mokymo turinį ir metodus, rūpintis mokinių gabumų, sugebėjimų plėtote, spręsti bet kurias pedagogines-psichologines problemas, turime nuolat tirti mokinių nuomones, požiūrius, vertinimus. Tai labai vertinga informacija. Reikia pasakyti, kad ši mokinių pažinimo sritis dar iki šiolei pakankamai neįvertinta ir todėl gerokai atsilieka nuo gyvenimo reikalavimų.

1990–1991 ir 1991–1992 m. Lietuvos mokyklose atlikome nevardinę mokinių apklausą (uždara anketa) ir kai kuriuos kitus sociologinius tyrimus. Teorinė išėities pozicija ta, kad, ugdydami vaiką, bandydami jį keisti, turėtume itin gi-

lintis į jo individualybę, žinoti jį jaudinančias problemas. Kaip rašė J. Laužikas, „daug mokymo ir auklėjimo sunkumų iškyla dėl to, kad nepakankamai pažįstama mokinio individualybė, jo gabumai, interesai ir kitos savybės“ (2; p. 42).

Mokiniams buvo pateiktos anketos. Į klausimus jie atsakinėjo savarankiškai, laisvai. Kai kurie klausimai buvo plačiau komentuojami. Tiriant dalyvavo 972 VIII–XII klasių (512 kaimo ir 460 miesto mokyklų) mokiniai.

Ar esi susipažinęs su tautinės mokyklos koncepcija, t. y. mokyklos atsiuvinimo Lietuvoje planais?

Į šį klausimą atsakė 969 mokiniai. 4,02% mokinių atidžiai išnagrinėjo ir turi savo nuomonę, 3,51% mokinių atidžiai išnagrinėjo, tačiau savo nuomonės neturi, 23,01% mokinių tik perskaitė laikraštyje, tačiau nėra įsigilinę, 53,15% tik girdėjo, kad yra tokia koncepcija, 16,31% visiškai nieko nežino šiuo klausimu.

Ką laikai atkuriamos Lietuvos mokyklos svarbiausiu dalyku?

Atsakė 952 mokiniai. 15,71% mokinių mano, kad svarbiausia stiprinti mokykloje humanitarinį ugdymą (mokyti daugiau kalbų, literatūros ir t. t.). 16,75% labai svarbiu dalyku laiko pačios mokyklos struktūros pakeitimą. 25,13% mokinių svarbiu dalyku laiko mokymo diferencijavimą. Mokymo diferencijavimas praktikuojamas daugelyje užsienio šalių, ypač Prancūzijos, Vokietijos mokyklose. Yra šalių, kur diferencijavimas laikomas mokyklos ateities strategija. Net 42,10% mokinių svarbiausiu laiko mokyklos humanizavimą. Tai nuoširdesni mokinių ir mokytojų santykiai, laisvė, demokratijos principai mokyklos gyvenime.

Ar galite mokyti geriau?

Analizavome 947 mokinių pažymius. Nustatėme, kad jų vidurkis – 4,08% (penkiabalė sistema). Į klausimą atsakė 958 mokiniai. 21,09% mokosi pagal savo jėgas, 11,90% galėtų geriau, tačiau nemato prasmės, 67,10% galėtų geriau, tačiau pritrūksta kantrybės, valios. Dažniausi motyvai: sunku mokyti, per pamokas pavargsta, mokslo prestižas smukęs. Anksčiau atliktais tyrimais nustatyta, kad sunku mokyti 41,5% penktokų ir 14,8% vienuoliktokų (kaimo mokyklų), 35,5% penktokų bei 8% vienuoliktokų (miesto mokyklų) (5; p. 52.).

Ar eitumėte į mokyklą, jei galėtumėte laisvai rinktis?

Atsakė 962 mokiniai. 66,53% mokinių eitų, nes mato aiškią mokymosi naudą. 17,15% eitų, nes kitu atveju neturėtų ką veikti. 3,33% į mokyklą visiškai neitų. 12,99% abejoja.

Koks tėvų požiūris į vaikų mokymąsi?

Atsakė 967 mokiniai. 71,66% tėvų, mokinių nuomone, domisi, pritaria, padeda jiems mokytis. 18,92% tėvų verčia eiti į mokyklą, tačiau mokymosi rezultatais domisiretai. 5,48% tėvų abejingi, nesidomi vaikų mokymusi. 2,07%

tėvų sutiktų, kad jų vaikai mokyklos nelankytų. 1,86% tėvų pasisako už tai, kad vaikai eitų dirbti. Iš pokalbių su tėvais ryškėja, kad vis daugiau tėvų mano (ypač kaime), kad vaikams nėra ko baigti pagrindinės mokyklos – verčiau dirbtų, o mokslo užteksią ir baigus V–VI klases. Verta paanalizuoti, kaip priklauso tėvų požiūris į vaikų mokymąsi priklausomai nuo gyvenamosios vietovės. Tokie rezultatai pateikiami lentelėje.

Lentelė. Tėvų požiūris į mokymąsi ir gyvenamoji vieta

<i>Vieta</i>	<i>Domisi, pritaria, padeda</i>	<i>Verčia eiti į mokyklą, mokymosi rezult. nesidomi</i>	<i>Abejingi, nesidomi</i>	<i>Sutinka, kad mokyklos nelankytų</i>	<i>Pasisako už tai, kad eitų dirbti</i>	<i>Suma</i>
Panevėžio raj.	376 38,72%	86 8,86%	23 2,37%	12 1,24%	13 1,34%	510 52,52%
Panevėžio miestas	185 19,05%	42 4,33%	16 1,65%	4 0,41%	0 0,00%	247 25,44%
Vilniaus miestas	136 14,01%	55 5,66%	14 1,44%	4 0,41%	5 0,51%	214 22,04
SUMA	697 71,78%	183 18,85%	53 5,46%	20 2,06%	18 1,85%	971 100,00%

Paanalizuokime rezultatus, gautus atskirai iš kiekvienos apklaustųjų grupės. Iš 510 Panevėžio raj. mokinių atsakymų aišku, kad domisi, padeda mokytis 38,72% tėvų; verčia eiti į mokyklą, nesidomi 8,86% tėvų; abejingi, nesidomi 2,37% tėvų; sutinka, kad mokyklos nelankytų 1,24%; pasisako už tai, kad eitų dirbti 1,34% tėvų. 247 Panevėžio miesto mokinių atsakymų pasiskirstymas toks: 19,05%, 4,33%, 1,65%, 0,41%, 0,00%. 214 Vilniaus m. mokinių atsakymų pasiskirstymas toks: 14,01%, 5,66%, 1,44%, 0,41%, 0,51%. Tad kai kurios išvados akivaizdžios. Daugiausia pasisakančių už vaikų darbą yra kaime, sutinkančių, kad mokyklos nelankytų, taip pat daugiausia yra kaime. Mažiausiai domisi vaikų mokymusi Vilniaus miesto mokinių tėvai, tačiau jie daugiausia verčia savo vaikus eiti į mokyklą. Abejingų, nesidominčių vaikų mokymusi taip pat daugiau yra tarp Vilniaus mokinių tėvų. Kiti parametrai nėra ryškūs.

Pateikėme mokiniams tris teiginius:

1. Svarbiausia – mokymasis, visa kita galima atidėti vėlesniam laikui;
2. Svarbiausia – bendrauti su draugais, sportuoti, klausytis muzikos, mokslas prisidės ir taip;
3. Svarbiausia – teisingai derinti mokymąsi ir kitokią veiklą.

Iš 963-jų atsakiusiųjų už pirmąjį teiginį pasisakė 17,45% mokinių, už antrąjį – 23,68% ir už trečiąjį – 58,88% mokinių.

1991/1992 m. m. tyrėme vienos kaimo vidurinės mokyklos aukštesniųjų klasių mokinius. Tiriant dalyvavo 90 mokinių. Kai kuriuos klausimus kartojo me. Pavyzdžiui, į klausimą „**Koks tėvų požiūris į tavo mokymąsi**” mokiniai atsakė: 69,88% tėvų domisi, pritaria, padeda; 24,44% verčia eiti į mokyklą, tačiau mokymosi rezultatais domisi retai. Iš šių mokinių 24,4% mokosi pagal savo jėgas, 5,5% nemato prasmės ir 65,55% mokinių pritrūksta kantrybės, sunku mokyti. Pateikėme klausimą „**Ar norėtumėte turėti galimybę pasirinkti mokymosi profilį, t. y. humanitarinį, techninį, gamtos?**” 76,66% mokinių norėtų turėti tokią galimybę, nenorėtų 3,33% mokinių, 20% mokinių neturi nuomonės šiuo klausimu.

Be pateiktų klausimų, mokiniai anketose turėjo galimybę laisvai parašyti savo mintis, požiūrius, vertinimus. Paanalizuokime juos.

Daug nepatenkintų mokinių mokyklų networka, nenori būti žeminami, jie išsako savo pastabas, daug ką siūlo (Mokinių kalbos netaisome – aut.). „Mokykloje reikia jaunų mokytojų” (aštuntokas). „Turi keistis mokytojų požiūris į mokinį kaip į asmenybę” (aštuntokė). „Mokykloje turi būti kabinėtinė mokyimo sistema. Mokyčiau tik tų dalykų, kurių reiks. Norėčiau turėti galimybę pasirinkti mokytojus” (dešimtokas). „Norėčiau, kad mokytojai nesikištų į mokinių asmeninį gyvenimą” (vienuoliktokas). „Norėčiau, kad būtų galima pasirinkti baigiamuosius egzaminus” (dvyliktokas). „Mokykloje turėtų būti sustiprinti humanitariniai mokslai, ypač daug dėmesio turi būti skiriama užsienio ir gimtajai kalbai. Labai mažai renginių, nėra kur susirinkti, pabendrauti, belieka eiti į gatvę” (dvyliktokė). „Mokytojai turėtų daugiau bendrauti su mokiniais, o dabar užsidaro tame mokytojų kambaryje ir plepa, dar ir į pamokas vėluoja” (dvyliktokas). „Norėčiau, kad daugiau dėmesio būtų skirta psichologijai, bendravimui ir kitoms problemoms” (dvyliktokas). „Nesutinka mokiniai su mokytojais. Kai kurie mokytojai pikti, ir mokinių padėtis priklauso nuo jų nuotaikos” (devintokas).

Štai mokinė iš Panevėžio rašo: „Norint turėti tautinę mokyklą, reikia: 1) sutvarkyti mokymo dalykus, 2) tokių pedagogų, kurie bendrautų su visais vienodai, neišskirdami, 3) kad būtų geresnės mokymosi priemonės, 4) kuo mažiau kalbėti, o greičiau daryti ką nors konkretaus.”

Kita šio miesto mokinė anketoje rašo: „Nuo IX klasės reikia leisti pasirinkti dalykus. Daugiau derėtų užduočių, skatinančių mąstymą.”

Išsami mokinės iš Vilniaus nuomonė: „Mokykloje reikia pakeisti pamokų tvarkaraštį, t. y. geriau mokytis per dieną 3–4 dalykus, mokytis ilgiau, bet ne taip sugrūstai, nes per dieną būna po 7 pamokas, o kiekvienas mokytojas nori, kad būtų mokomasi tik jo dėstomo dalyko, o kitų – nesvarbu. Todėl pamokas mes išmokstame paviršutiniškai.”

Įsiklausykime ir į kitos vienuoliktokės nuomonę: „Į mokyklą turėtume ateiti gerai nusiteikę dirbti, o ne iš anksto bijodami mokytojų, bijodami gauti blogą pažymį. Manau, kad būtų galima padaryti daugiau pamokų per dieną, ir tada nereikėtų namų darbų. Galėtų būti geresnio inventorius, sudėtingesnės technikos, kad įvairius chemijos, fizikos ar biologijos darbus galėtume atlikti praktiškai. Manau, mokykloje turėtų vyrėti namų atmosfera. Pavyzdžiui, galėtų ant langų kabėti užuolaidos, reikia geresnių baldų.”

Pateikėme gana nedaug nuomonių, siūlymų, vertinimų. Jų surinkome kur kas daugiau, jie visi vertingi. Be abejo, laikas keičia nuomones, problemas. Nedrįstame tvirtinti, kad tokie pat rezultatai būtų 1993/94 m.m. ar vėliau. Tačiau, analizuojant mokinių atsakymus, pokalbius su mokytojais, išryškėjo šios svarbiausios problemos:

1. Netinkami mokinių ir mokytojų tarpusavio santykiai (jie dažnai įtempti, stinga tolerancijos, abipusės pagarbos, supratimo);
2. Netinkama mokyklos struktūra bei mokymo proceso organizavimas;
3. Keistinas ugdymo turinys;
4. Silpna mokyklų materialinė bazė (pasenę baldai, techninės mokymo priemonės, o turimos retai naudojamos, mokytojai pasitenkina žodiniais mokymo metodais;
5. Abejingas visuomenės požiūris į mokyklą, jos reformą, mokytoją; mokslo prestižo nuosmukis ir kt.

Kaip matyti iš tyrimų, mokykloje daug įvairių problemų, kurias reikia spręsti. Didėja informacijos kiekis, mokymosi laikas ribotas, planai, programos per daug dinamiškos, o mokymosi priemonės, atvirkščiai, per daug stabilios.

Plėsdami programas, didindami vadovėlių apimtį, pamokų skaičių per savaitę problemų neišspręsimė.

Itin svarbi mokytojo asmenybės problema. Mokytojas turi ne tik mokyti. Jis turi vadovauti visam ugdymo procesui. „Tai, kad mokytojas turi tik mokyti, yra mūsų mokyklos mirties taškas, kuriame žūsta asmenybės ugdymo reikalas” (3; p. 75). Žmogus žmoguje ieško dvasinių vertybių. Kas, jei ne mokytojas, turėtų jas suteikti mokiniams kartu su tėvais. Vadinasi, „mokyklai reikia kompetentingo, gerai išmanančio pedagogiką, psichologiją, metodiką, apsišvietusio, suvokiančio šiandienos gyvenimą, dorą, darbštą, objektyvaus, mylinčio vaikus, profesiją, sąžiningai dirbančio mokytojo” (1; p. 13). Kasdien kinta reikalavimai žmogui, keičiasi pats žmogus. Tad turi keistis ir mokykla. Norėdami išspręsti skaudžiausias mūsų mokyklos problemas, sėkmingai įgyvendinti reformos tikslus ir uždavinius, turime turėti ne tik gerus pedagogus, geras materialines sąlygas, bet ir kaip galima išsamiau pažinti patį vaiką.

THE SCHOOL AND ITS PROBLEMS THROUGH PUPILS' EYES

Vincetas Lamanauskas

S u m m a r y

This is an introduction about the results of a sociological survey that took place in Lithuanian schools in 1990–1991 and 1991–1992. We look at the school through pupils' eyes, because the information received in such way is very important. We are sure that time is changing the opinions and problems, and the results in 1993–1994 may be quite different.

The article deals with these main problems: 1) the constructive interactions between pupils and teachers aren't suitable; 2) the school's structure, content of education and the organization of the teaching process are often inadequate for the constantly rising social requirements; 3) the school's material base is weak; 4) there is an apathetic, public indifference to the school, reforms, and the teacher.

LITERATŪRA

1. Kiveris A. Ar tikrai trykšta gaivūs šaltiniai? // Tautinė mokykla. 1990. Nr. 12
2. Laužikas J. Rinktiniai pedagoginiai raštai. T. 1. Kaunas, 1959.
3. Šerkšnas A. Mokyklinė bendruomenė. Kaunas, 1939.
4. Ušinskis K. Rinktiniai pedagoginiai raštai. T. 1. Kaunas, 1959.
5. Vaitkevičius J. Mokyklos ir aplinkos įtaka mokiniams. Kaunas, 1981.
6. Žilienė D. Mūsų akimis // Tautinė mokykla. 1991. Nr. 3